

Inleiding

Het oprichten van een tijdschrift is één ding, een blad gaande houden en door de eerste jaargangen loodsen is een tweede. Afgaande op Jean Sgards *Dictionnaire des journaux: 1600-1789* (1991) kan TS-Tijdschrift voor tijdschriftstudies worden gerekend tot de 'périodiques durables', de tijdschriften die het langer dan een jaar volhouden. Met *Floppen en fiasco's* viert de redactie van dit in 1997 opgerichte tijdschrift haar eerste lustrum. Een feestelijke uitgave over tijdschriften die het niet gered hebben.

Wie moet er nog overtuigd worden van het nut en belang van tijdschriftonderzoek? De afgelopen jaren verschenen er alleen in Nederland al tientallen studies, monografieën, bibliografieën en overzichtswerken over tijdschriften als bron en object van onderzoek in diverse vakgebieden. Van dagblad tot jaarboek, van handgeschreven blaadjes tot digitale en multimediale periodieken en van geleerdenblad tot publiekstijdschrift, telkens weer blijken tijdschriften interessant onderzoeksmateriaal op te leveren waarmee historische ontwikkelingen kunnen worden beschreven en geïnterpreteerd. Het ziet er niet naar uit dat hier sprake is van een kortstondige opleving. Veel tijdschriften uit het recente en verdere verleden wachten nog op bibliografische ontsluiting en bestudering en slechts van een beperkt aantal, doorgaans succesvolle en prestigieuze tijdschriften is de biografie geschreven. Positiever geformuleerd kan men stellen dat er inmiddels een aantal bouwstenen is op basis waarvan een synthetiserende studie over drie eeuwen tijdschriftcultuur kan worden geschreven. Maar ook het tijdschriftenlandschap verandert voortdurend. Zo heeft het internet het elektronische tijdschrift voortgebracht, dat snel en goedkoop kan worden geproduceerd en vaak grote zakelijke en inhoudelijke voordelen biedt ten opzichte van het traditionele, gedrukte tijdschrift. Of de technische

progressie het einde van het traditionele tijdschrift inluit of de mislukking van gedrukte periodieken tot gevolg zal hebben, valt natuurlijk nog te bezien.

Nu er door tijdschriftonderzoekers van verschillende herkomst wordt gewerkt aan het in kaart brengen en bestuderen van de belangrijkste periodieken, vraagt de redactie van *TS·Tijdschrift voor tijdschriftstudies* aandacht voor een reeks historische floppen. Dit boek beoogt niet een overzicht te geven van alle mislukkingen uit de tijdschriftgeschiedenis (daartoe zouden vele boekdelen nodig zijn), maar presenteert in de vorm van acht portretten de opkomst en snelle ondergang van enkele tijdschriften uit de achttiende, negentiende en twintigste eeuw. Juist de floppen en fiasco's geven iets prijs over het functioneren van tijdschriften in een bepaalde tijd en context. De reconstructies van mislukkingen die u in dit boek krijgt voorgeschoteld bieden inzicht in de dynamiek van de tijdschriftgeschiedenis van de achttiende eeuw tot heden, zowel in Nederland als daarbuiten. Wat bewoog de oprichters van de hier geschetste tijdschriften? Welke ambities en verwachtingen koesterden zij? Hoe wilden zij het publiek bereiken? En waarom strandde hun onderneming?

Een eenduidige definitie van het mislukte tijdschrift is niet te geven. De avant-gardistische tijdschriftjes, die Renato Poggioli in zijn studie *The Theory of the Avant-Garde* (1962) aanduidt als *little reviews*, verschenen vaak in kleine oplagen en waren binnen een jaar weer ter ziele. Toch kan men deze blaadjes moeilijk 'mislukt' noemen, al is het alleen maar vanwege hun uitstraling op literatuur en kunsten en vanwege het belang dat er door latere kunst- en literatuurhistorici aan wordt toegekend (men denke voor Nederland aan tijdschriften als *Mécano*, *Reflex*, *Braak* of *Barbarber*). In *Floppen en fiasco's* hanteren we een ruime opvatting van het fenomeen 'mislukt tijdschrift'. Een tijdschrift kan volgens ons als mislukt worden beschouwd wanneer het niet aan de doelstellingen van de oprichters en redacteurs beantwoordde of wanneer het – alle goede

bedoelingen ten spijt – binnen een jaar weer van het toneel verdween. Voor een eerste typologie van het fenomeen ‘mislukte tijdschriften’ lijken deze criteria geschikt. Bij mislukte tijdschriften moet men dan in de eerste plaats denken aan bladen die in de oprichtingsfase zijn blijven steken of waarvan hooguit een prospectus of nulnummer verscheen; tijdschriften die voornemens bleven, zoals het tweemansblad *De Jacobs ladder* van Frans Kellendonk en *Oek de Jong* dat rond 1984 niet tot stand kwam. Maar ook tijdschriften die een vliegende start maakten en binnen een jaar het loodje legden, de eendagsvliegen, moeten hiertoe gerekend worden, ook al vormen zij vaak een voorafspiegeling van geslaagde periodieken. De meeste tijdschriften in dit boek zijn nooit verder gekomen dan de eerste jaargang en vallen dan ook buiten de categorie van de ‘*périodiques durables*’. Grootse plannen en hooggestemde idealen zijn geen garantie voor succes.

De oorzaken van mislukkingen in de tijdschriftgeschiedenis zijn legio, zoals uit de hierna volgende bijdragen blijkt. Vaak is de vroegtijdige ondergang van een tijdschrift te wijten aan het feit dat de gekozen bladformule niet aanslaat bij het grote publiek of bij de beoogde lezerskring. Een tijdschrift dat in het begin van de negentiende eeuw naast informatie en opinie geen vertier bood in de vorm van ‘mengelwerk’, was gedoemd voortijdig te stranden, zo lezen we in de bijdragen van Willem van den Berg en G.J. Hooykaas. Ook wanneer een tijdschrift door een zwakke profilering, een al te behoedzame presentatie, gebrek aan veerkracht of als gevolg van al te slaafse navolging van een bewonderd voorbeeld er niet in slaagt een eigen plaats te bevechten in het tijdschriftenlandschap slinken de overlevingskansen. Zo laat Sabine van Wesemael in haar artikel zien hoe een Frans literair tijdschrift uit het interbellum een lans brak voor de modernistische literatuur, maar het al spoedig moest afleggen tegen de grotere concurrenten. Lotte Jensen laat zien dat de kleine afzetmarkt in Nederland tijdens de achttiende en negentiende eeuw een grote belemmering vormde voor tijdschriftoprichters, ook wanneer zij zich door een succesvol buitenlands voor-

beeld lieten inspireren. Bovendien weet iedereen die zich wel eens met tijdschriften heeft bezig gehouden dat binnen redacties gebrek aan eensgezindheid, levensbeschouwelijke of literaire geschillen, gemankeerde samenwerking, botsende humeuren en conflicterende temperaturen de opheffing van menig blad tot gevolg hebben gehad.

Behalve deze inhoudelijke oorzaken spelen zakelijke troebelen natuurlijk ook vaak een doorslaggevende rol in de ondergang van een tijdschrift. Gebrek aan medewerkers, kopij en abonnees, conflicten met de uitgever, gebrek aan financiële middelen, zwakke promotie, concurrentie van tijdschriften die in dezelfde, vaak kleine vijver vissen, de – vooral in Nederland – beperkte afzetmarkt en afhakende uitgevers en redacteurs... het is eigenlijk een wonder dat zoveel tijdschriften het wél hebben gered.

In het tijdschriftonderzoek is de laatste jaren de nadruk komen te liggen op het functioneren van tijdschriften als cultuurdragers én cultuurproducenten. Tijdschriften worden niet enkel meer gezien als spiegels van een historische en actuele situatie, maar vooral als broedplaatsen, kweekvijvers, distributeurs en opinieleiders, kortom als motoren achter tal van nieuwe ontwikkelingen. Tijdschriften zijn volgens deze visie plaatsen waar cultuur tot stand komt. Zo heeft G.J. Johannes in zijn studie *De barometer van de smaak* (1995) laten zien dat de Verlichting in Nederland in en door de tijdschriften werd vormgegeven, terwijl Remieg Aerts in zijn boek *De letterheren* (1997) het tijdschrift *De Gids* beschrijft als plaats waar in de loop van de negentiende eeuw de burgerlijk-liberale ideologie gestalte kreeg. Tijdschriften vormden vaak de drijvende krachten achter culturele, historische, literaire en wetenschappelijke wendingen. Het tijdschrift als motor, het is een fraaie metafoor. Wat er gebeurt wanneer de motor vastloopt – door gebrek aan brandstof, slecht onderhoud of sabotage – leest u in *Floppen en fiasco's*.